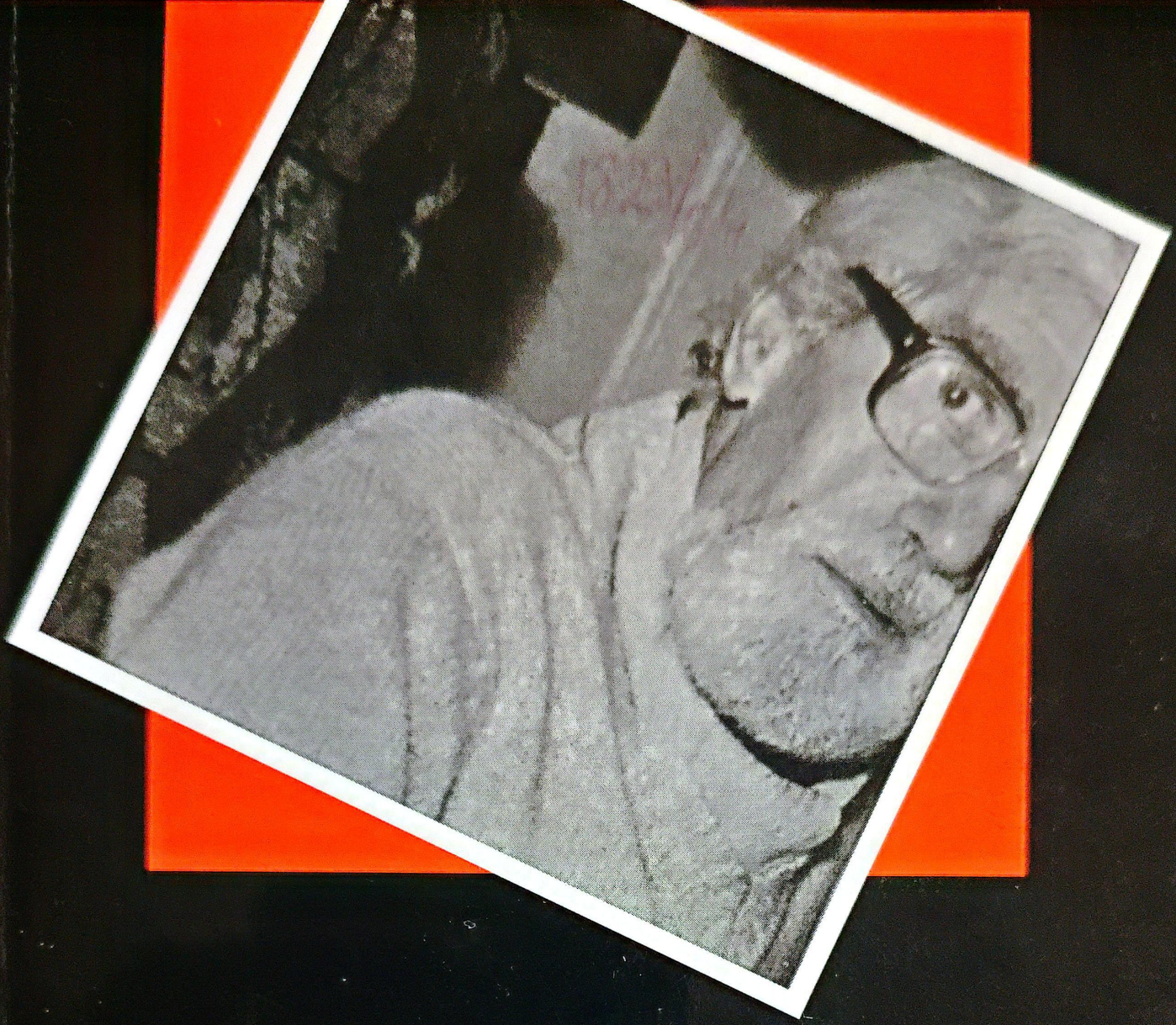

Arnold DAGHANI

GROAPA E ÎN LIVADA CU VIȘINI

EDITURA HASEFER

Coperta: A. POCH
Redactor: S. SINGER
Corector: ILEANA POPOVICI
Culegere computerizată: V. MILITARU

© EDITURA HASEFER a FCER
Bd. I.C. Brătianu 35
c.p. 030173 Telefax: 40(0)21-3122284

ISBN 973-630-045-5

ARNOLD DAGANI

GROAPA ESTE ÎN LIVADA DE VIŞINI

Ediţia a II –a
Îngrijită de LYA BENJAMIN

EDITURA
E H
HASEFER
Bucureşti 2004

În memoria cizmarului Abraşa,
a soţiei sale şi a fetiţei lor

Anişoarei

Traseul parcurs de DAGANI în perioada deportării în Transnistria şi în zona de dincolo de Bug, a evadării din vara anului 1943 şi a revenirii în Bucureşti, martie 1944

CUPRINS

L.B.: Notă asupra ediției/9
Fişă de autor/12
A.Dagani.: Groapa este în livada de vişini – Jurnal/15

Addenda
Sfârşitul/ 206
Memorial/211
Lya Benjamin: Postfață/223

*

Ilustrațiile aparțin autorului

NOTĂ ASUPRA EDIȚIEI

Jurnalul lui Arnold Dagani intitulat *Groapa este în livada de vişini* cu o Anexă de 16 ilustrații – reproduceri după desenele şi acuarelele realizate de el în lagăr – a văzut lumina tiparului în anul 1947, în Editura Socec, Bucureşti.

La baza ediției au stat însemnările lui A. D. făcute în lagăr şi definitivate după întoarcerea sa în Bucureşti, în martie 1944.

Primele fragmente din jurnal au apărut în decembrie 1944, în revista „Răspântia" , director I. Ludo (nr. 1, an 1, decembrie 1944) şi în ziarul „Viața evreiască", Bucureşti, 19 mai 1946.

Jurnalul apărut în 1947 a fost apreciat ca fiind „Un memento pentru cei care ar fi ispitiți să uite pătimirile celor smulşi din cămine, anii terorii şi ai aruncărilor în lagăr" (vezi în acest sens recenzia semnată G. Spina în „Viața evreiască", 30 martie 1947).

Groapa este în livada de vişini a cunoscut câteva ediții în străinătate: cu titlul *Lasst Mich Leben* (Lăsați-mă să trăiesc) a apărut la Tel Aviv (1960, în Editura Weg und Ziel); în engleză a apărut sub titlul *The Grave is in the Cherry Orchard* în revista „Adam" nr. 291–293, Londra, 1961. În 2002 s-a publicat o a doua versiune în limba germană, în traducerea lui Felix Rieper (ediție îngrijită de

[redacted]

Mollie Brandt Bowen – Editura Klampen, Lüneburg)[1]. Volumul conține jurnalul revizuit şi completat de Dagani; studii despre viața şi opera lui; anexe de documente şi ilustrații.

În limba română reeditãm jurnalul după mai bine de o jumătate de secol de la prima apariție. În versiunea actuală am introdus unele din revizuirile şi completările făcute de Dagani la jurnal de-a lungul timpului. Adăugirile şi modificările respective le-am preluat din ediția germană.

Addenda pe care o introducem la ediția de față conține scrierea lui Dagani intitulată *Sfârşitul* („Răspântia" nr.19 din august–septembrie 1946). Este o evocare imaginară dar bazată pe realitate a execuției din 10 decembrie 1943, când au fost lichidați ultimii supraviețuitori (aproximativ 500 de suflete) ai lagărului de la Mihailovka, de unde Dagani a reuşit să evadeze împreună cu soția sa. Execuția a avut loc la Tarasivka într-o livadă de vişini; de aici şi titlul edițiilor jurnalului în limba română. În final reproducem din ediția germană lista nominală a martirilor din unele lagăre de peste Bug, alcătuită de Dagani din memorie. Lista este incompletă, dar deosebit de evocatoare: redă pe bază de exemple concrete, când, cum şi în ce condiții se murea în lagărele de exterminare de dincolo de Bug.

Cele câteva note lămuritoare privind evenimentele menționate în jurnal aparțin îngrijitorului ediției.

---

[1] În continuare: Ediția germană.

În ce privește ortografia și punctuația, am aplicat normele actuale de editare.

În postfață ne-am propus o prezentare a contextului istoric în care s-a născut jurnalul. În elaborarea ei ne-am bazat pe surse arhivistice și pe literatura de specialitate.

L.B.

Fişă de autor

Arnold Corn [pseudonim Arnold Dagani, traducerea în ebraică a cuvântului corn] s-a născut în 1909 la Suceava într-o familie evreiască.

Tatăl, Victor Corn, a fost importator de produse manufacturiere. Arnold era al şaptelea şi cel mai mic dintre copii. Vorbitori de limba germană, integraţi în mediul socio-cultural local, membrii familiei au trăit, totuşi, în spiritul tradiţiei specifice religiei iudaice. La dorinţa părinţilor, A.C. a frecventat o şcoală profesională cu profil comercial. Deşi vocaţia pentru pictură şi-a descoperit-o din adolescenţă, nu a urmat studii sistematice în domeniul artelor plastice. A fost un autodidact.

După terminarea stagiului militar, în anul 1932, s-a stabilit în Bucureşti, lucrând la o agenţie de publicitate comercială. Ulterior s-a angajat ca funcţionar la o firmă de import–export, purtând corespondenţa întreprinderii în limbile germană, franceză şi engleză. În iunie 1940 s-a căsătorit cu Ana Rabinovici, originară din Piatra Neamţ, cu studii absolvite în Franţa. În noiembrie 1940 soţii Corn s-au mutat la Cernăuţi, aflat atunci sub ocupaţie sovietică. În iunie 1942 au fost deportaţi de autorităţile antonesciene în Transnistria, făcând parte din lotul predat de guvernământul

transnistrean SS-ului. Aşa au ajuns soţii Corn peste Bug, în lagărul de exterminare de la Mihailovka. După 11 luni de muncă forţată, în iulie 1943 reuşesc să evadeze, oprindu-se la Berşad, în Transnistria, aflată sub autoritate antonesciană. La 31 decembrie, prin intervenţia Crucii Roşii Internaţionale, au părăsit Berşadul, ajungând în Bucureşti în martie 1944. După al doilea război mondial, A. Corn şi-a început cariera de pictor şi scriitor sub pseudonimul A. Dagani.

Neputându-se integra în comandamentele artei realismului socialist şi în general în politica regimului comunist, soţii Dagani au părăsit România în 1958, emigrând în Israel. În 1961 au revenit în Europa, iar după lungi peregrinări în diferite ţări europene, în 1977 s-au stabilit în Anglia.

Dagani a încetat din viaţă la 6 aprilie 1985, la Hove – Anglia, la un an după moartea soţiei. Creaţia sa artistică, considerată reprezentativă pentru curentul postmodernist, se bucură astăzi de o largă recunoaştere internaţională (Cf. Monica Bohm-Duchen, *Daghani*, Diptych, London, 1987 şi *Lasst Mich Leben*. Stationen im Leben des Künstlers Arnold Daghani. Traducere din limba engleză de Felix Rieper. Ediţie îngrijită de Monica Bohm-Duchen, Lüneburg Klampen Verlag, 2002).

Repatriata (1946). *Acuarelă*

La repararea şoselei ce leagă Gaisin cu Uman, în Ucraina sud-vestică, societăţile germane de construcţie de drumuri utilizau ca muncitori evrei ridicaţi cu arcanul din ghetourile de dincoace şi de dincolo de Bug. Fiind cumpăraţi de la SS, societăţile nu socoteau că este necesar să fie retribuiţi.

Şaisprezece pfenigi pe zi, atâta primeau SS-iştii de cap de sclav.

Precaute societăţi! Fireşte că era preferabilă socoteala pe zi, căci, dacă muncitorul „înceta să mai trăiască" înaintea terminării şoselei, sau i se întâmpla ceva neprevăzut, ar fi fost păcat de banii plătiţi dinainte.

Lagărele în care muncitorii au fost adăpostiţi erau în cea mai mare parte improvizate în grajduri împrejmuite de sârmă ghimpată şi instalate de-a lungul şoselei, la o depărtare de vreo zece kilometri unul de altul. Proprietarii lor aveau grija întreţinerii: patru pfenigi de cap pe zi, ce reprezentau valoarea unei cantităţi de o sută de grame de mazăre şi şaptezeci de grame de mei – meiul fusese suprimat după două luni – şi trei sferturi de pâine pe săptămână.

Faptul că de la muncă la „epuraţie" era numai un pas, lesne de făcut prin bunăvoinţa

santinelelor şi a celorlalţi îngeri distrugători, îi silea pe băieţii tineri, care nu aveau vârsta reglementară de a se bucura de viaţă, să facă orice pentru a părea mai bătrâni, iar pe bătrâni, ca să pară mai tineri. Cei care la început purtaseră mustaţă sau barbă se bărbiereau. Bolnavii simulau, făcând pe sănătoşii. Şi totuşi se întâmpla des ca un om, la adăpost de orice surpriză datorită vârstei, să fie scos din rând, în timp ce unul bătrân putea fi lăsat în pace. Sau era împuşcat un bătrân din cauza vârstei sale, fără să se ţină seamă că lucra cât doi tineri.

Societăţile nu se amestecau în lupta tacită dintre sclavi şi îngerii distrugători. Principalul era ca munca să nu sufere!

Într-o zi, un neamţ de la Organizaţia Todt[1] *mă întrebă foarte candid dacă nu mă mir că de un timp încoace, execuţiile nu se mai fac pe şantier. De fapt, nu-mi pusesem până atunci această întrebare, hotărârile celor de sus erau de nepătruns, ca şi înţelegerea lor. Neamţul îmi dădu explicaţia: Societatea August Dohrmann, proprietara noastră, protestase că execuţiile aveau loc pe şantier, întrucât ele influenţau în rău munca din acea zi a celor lăsaţi în viaţă. Societatea credea că „epuraţia" făcută departe de şantier ne impresiona mai puţin.*

Cine să fie oare atât de sensibil? Numai la început, tânărul Hermann Barasch era să leşine când i se dăduse ordin să cureţe de sânge bicicleta

---

[1] Organizaţie înfiinţată de nazişti pe principii militariste pentru coordonarea construcţiilor de importanţă strategico – militară. Titulatura provine de la numele fondatorului organizaţiei, inginerul Fritz Todt (1891 – 1942).

şi bastonul de cauciuc al subofiţerului Zelinskas, întors de la o „epuraţie" executată în afara şantierului.

Întrucât duminicile lagărele erau lăsate în pace – cu excepţia unor incursiuni făcute de ofiţerii SS pentru pradă, – oamenii se curăţau, îşi spălau rufele şi îşi văcsuiau pantofii zdrenţuiţi. De altfel, vacsul era şi el un obiect tot atât de dorit ca şi ceapa sau cartofii. Tinerii, fete şi băieţi, îmbrăcaţi curat, şedeau lângă gardul de sârmă ghimpată şi-i urmăreau cu privirile pe sătenii, îmbrăcaţi şi ei curat, care intrau sau ieşeau din biserica situată drept în faţa lagărului...

Cine a avut norocul să lucreze la neamţul Hermann Kaiser, adică să spargă lemne, să repare ceva, să îngrijească grădiniţa sau să facă unele servicii casnice, primea pe ascuns de la preotul bisericii, vecinul neamţului, ceva de-ale gurii. De la preot am căpătat şi eu hârtie. Un lucru de neprețuit!

Willi Buder, comandantul lagărului, s-a întors într-o zi furios din Gaisin. Voise să cumpere nişte hârtie în singurul magazin existent acolo. I se răspunsese că magazinul este numai pentru ofiţeri. Şi el nu era decât un simplu sergent de poliţie! Pentru a fi stăpân absolut peste soarta câtorva sute de sclavi era de-ajuns gradul de sergent! Dar, ca să i se vândă hârtie, trebuia să aibă gradul de ofiţer.

Willi Buder, supărat, povesti întâmplarea cu hârtia unor internaţi din lagăr. De altfel, toţi nemţii vorbeau şi povesteau vrute şi nevrute. Imposibilitatea de a sta de vorbă cu sătenii în limba germană îi făcea să-şi aleagă parteneri de

conversație sau simpli ascultători printre sclavi. Ştiau prea bine că cele povestite de ei vor rămâne „îngropate" în lagăr.

Soarta lagărului le era bine cunoscută. Sclavii însă, uitând pe ce lume se află, îşi luau rolul de parteneri în serios. Se credeau încă oameni, egali cu ceilalți. Totul se va sfârşi cu bine. Va veni timpul eliberării. O dată, când o auziră pe Ruth, fiica mai mare a lui Segall, cântând încet „Wir sind die Moorsoldaten", un cântec din lagărele de concentrare din Germania, femeile îi cerură să-l cânte mai des. Îşi retrăiau viața şi se agățau de eliberarea promisă în acest cântec. Făceau planuri pentru zilele de după eliberare. Doamna Jurmann se adresă într-o zi unei vecine:

– Dacă Dumnezeu ne va ajuta să ne vedem iar acasă şi Martha mea se va căsători, vom cânta un marş nupțial cu leitmotivul „Câte cinci"! „Câte cinci"! Ce zici, coniță?

Amândouă râseră cu poftă.

Era ceva ireal în acest cuvânt, „coniță".

– Coniță, trebuie să ții altfel lopata! se auzea la început pe şantier.

– Îmi pare rău, domnule doctor, nu pot să vă dau acuma cartofii. Încă n-am izbutit să-mi vând combinezonul!

Toate acestea sunau ca şi cum morții întinşi pe năsălie ar schimba între ei cuvinte de politețe. Oamenii nu-şi dădeau seama ce este cu ei.

Toți eram la fel...

Aş fi dorit să le arăt celor rămaşi acasă mapa mea de tablouri lucrate în lagăr şi notițele

mele. Văzându-mă că desenez şi scriu, unii oftau şi spuneau:

– De le-ar vedea America, ar înţelege cât suferim.

Alţii îşi băteau joc:

– La ce bun?

Agitaţia şi starea de fierbere din mai 1943, după fuga a opt persoane din lagăr, scăzu repede şi făcu loc letargiei obişnuite. Bătrânii se rugau pentru reuşita fugarilor. Atâta tot. Nimeni nu se mai gândea la fugă.

În seara de 15 iulie 1943, Anişoara, soţia mea, şi cu mine am riscat şi am fugit din clădirea societăţii Dohrmann din Gaisin. În noaptea de 18 spre 19 iulie am trecut Bugul, îndreptându-ne spre ghetoul din Berşad.

Cinci luni mai târziu, între 10 şi 18 decembrie 1943, toate lagărele de dincolo au fost dizolvate prin exterminarea generală a oamenilor.

Gropile n-au nici un semn, nici un monument.

Gropi comune, într-o livadă, într-un şanţ, în faţa unui grajd, în spatele unui grajd, într-o porumbişte, lângă o fântână. Peste tot...!

Bucureşti, iulie 1944

18 august 1942

În zorii zilei, ghetoul instalat la marginea localității Ladâjin, pe malul vestic al Bugului, a fost încercuit de o formațiune de SS şi jandarmi români.

Câțiva dintre noi dormeam încă, înghesuiți într-un garaj părăsit, fără uşi. Cu o seară înainte, Anişoara şi cu mine am căpătat nişte fân şi ne odihneam pentru prima oară după data de 7 iunie[2] într-un aşternut moale. Deodată am auzit o voce străină strigând:

– Afară cu voi!

Ridic privirile şi zăresc un neamț burtos, mic de statură, care manevrează amenințător o nuia şi răcneşte:

– Afară cu voi şi cu boarfele voastre!

Apariția lui neaşteptată ne-a făcut să sărim îndată în picioare şi să părăsim în mare grabă garajul, târând după noi boccelele.

Afară, oamenii înspăimântați alergau fără rost de colo până colo. Sosirea câtorva camioane mări zăpăceala.

Grupuri de câte cincizeci, chiar şaizeci de oameni fură încărcate în camioane pe care scria cu cretă: O. T.

---

[2] În ziua de 7 iunie 1942, autorul, împreună cu soția, au fost ridicați din locuința lor din Cernăuți şi deportați laolaltă cu un lot de peste 1800 de evrei bucovineni în Transnistria.

O femeie, ameţită de evenimente, se aplecă să adune cartofii care, în învălmăşeală, se risipiseră pe jos. Fu împiedicată de un ofiţer de la SS să-i ridice.

– Nu te osteni, îi spuse el, ai să capeţi acolo destulă mâncare ca să crăpi!

Camioanele ne-au dus până la malul Bugului. Acolo ne-am dat jos. Soldaţi români şi germani ne-au cercetat bagajele, confiscând bani, obiecte de valoare şi documente.

Înainte de a trece râul, un ofiţer român de la grăniceri ne-a prevenit că, în cazul când cineva ar încerca să se întoarcă, va fi împuşcat pe loc.

Ne-au urcat pe un bac...

Timp de mai bine de o oră, bacul a circulat încolo şi încoace, vărsând această masă de mizerie umană pe malul de *dincolo de Bug*. Erau reprezentate toate vârstele, de la şase luni până la nouăzeci şi unu de ani. Un amestec de cele mai diverse înfăţişări: unii cu aspect fizic desăvârşit, alţii slăbănogi, cocoşaţi, piperniciţi, un orb, tineri şi tinere în floarea vârstei, bătrâni, copii, sugaci. Muncitori pentru Organizaţia Todt.

Am fost iar încărcaţi în camioane.

Înainte de a le pune în mişcare, nemţii de la Wehrmacht şi cei de la Organizaţia Todt cerură fiecăruia banii pe care eventual i-am fi ascuns, căci acolo unde mergem nu avem nevoie de bani.

Am trecut prin sate ai căror locuitori ne priveau pe furiş de după ferestre...

În oraşul Gaisin, ne-am oprit în faţa unei cazărmi. Câţiva soldaţi lituanieni stăteau afară şi se uitau la noi. Schimbară câteva cuvinte în lituaniană

cu santinelele noastre. Părăsind oraşul, am văzut tăblițe care indicau drumul spre Teplik şi Uman. Am ajuns pe o şosea mărginită de ambele părți de o pădure. Prizonieri sovietici lucrau la repararea şoselei. În cele din urmă, trei camioane din convoiul nostru s-au oprit în fața unor grajduri de la marginea satului Mihailovka.

O santinelă civilă stătea în fața gardului de sârmă ghimpată.

Am intrat câte unul pe poartă, pentru a fi numărați. Şocul produs de succesiunea evenimentelor a fost atât de tare, încât nu prea ne-am dat seama de cele ce se petreceau cu noi. Intram, în neştire ca oile...

Un plutonier german de la poliția Reichului ne-a ținut o scurtă cuvântare:

– Este interzis de a vorbi cu trecătorii; de a face comerț cu ei. Cine va contraveni va fi împuşcat. Cei care vor încerca să evadeze vor fi împuşcați sau spânzurați.

Ne arătă spânzurătoarea de deasupra gardului, pe care, zicea el, fusese spânzurat în ajun un evreu ucrainean fugar.

– Nu se face nici o deosebire în ce priveşte gradul de cultură. Toți vor munci. Evreul este evreu! Ați înțeles?

Ne întoarse spatele şi părăsi țarcul.

După plecarea sa, Anişoara îmi atrase atenția asupra câtorva capete care se iviseră la ferestruicile grajdului. În acel moment o santinelă deschise poarta către grajd. O privelişte sinistră: în prag apărură umbre de ființe omeneşti, îmbrăcate în zdrențe. Camarazii noştri.

Am aflat că erau evrei ucraineni din Teplik şi Uman, aduşi în acest lagăr cam în luna mai, ca să muncească la cariera de piatră, pentru societatea Dohrmann[3]. Unii dintre ei, cei cu care stăturăm de vorbă, fiind bolnavi, fuseseră lăsaţi în lagăr; alţii erau folosiţi ca meseriaşi, sau la bucătărie. Meseriaşii lucrau pentru nemţi, în sat. Bucătăreasa sta în faţa unui cazan cu aburi, în care fierbea mazăre.

Am fost sfătuiţi să nu ne declarăm exact vârsta, când vom fi întrebaţi. Cei sub paisprezece ani şi cei peste patruzeci şi cinci sunt trecuţi pe o listă specială, laolaltă cu imprudenţii care declară că sunt bolnavi. Plutonierul Arthur Kiesel, un berlinez, cel care ne-a ţinut cuvântarea la sosirea noastră, este comandantul lagărului. Adjuncţii lui sunt SS Unterscharführer Walter Mintel şi Zelinskas, un subofiţer lituanian.

Hrană? O dată pe zi, adică la întoarcerea de la cariera de piatră, o fiertură nesărată de mazăre, amestecată cu mei muced, iar la opt sau chiar nouă zile, trei sferturi de pâine de persoană. Bineînţeles, cine are ceva de vândut sau schimbat – se uită semnificativ la grămezile de lucruri aduse de noi – poate căpăta cartofi sau ceapă, sau pâine, de la ţăranii în trecere pe aici. Interzis? Prostie! Nemţii şi lituanienii abia aşteaptă să fie mituiţi.

Am văzut o femeie tânără, cu un prunc în braţe, născut în grajd cu două săptămâni în urmă.

---

[3] Una din firmele germane care au luat în antrepriză construirea şoselei de legătură (Durchgangstrasse IV – DG IV) directă dintre Guvernământul General şi Ucraina de sud. Urma să devină şoseaua cea mai importantă pentru frontul de sud – est.